

Sant Jordi, patró de Catalunya

Pere Anguera

Universitat Rovira i Virgili

Entre els referents simbòlics de Catalunya hi ocupa un lloc destacat el patró, Sant Jordi¹, amb un component reivindicatiu des del darrer quart del XIX, tot i l'escàs ressò històric de la seva devoció, confirmat per la migrada presència en l'onomàstica personal² i en la toponímia, la quasi nul·la existència de capelles i ermites³, i els pocs goigs antics⁴, fins a generar la dita “fa com les esglésies de Sant Jordi, una en cada bisbat”, per a “manifestar la raritat d'alguna cosa”⁵. Per què fou elegit com a patró de Catalunya? El primer en plantejar-ho va ser Norbert Font i Sagué⁶, que recordava que la designació d'un protector celestial era quasi tan antiga com la humanitat. El cristians escollien els patrons per ser fills del poble, per guardar-hi les despulles o per haver-ne obtingut algun benefici. El patró de Catalunya pertanyia a la tercera categoria: “l'aparició del gloriós cavaller en el seti de Barcelona per en Borrell”, una “piadosa tradició”, que Font donava

1. ALÓS-MONER, 1926. Un text pioner MASPONS LABRÓS, 1872: 65-66. Resumeixo aquí, per mor de l'espai concedit, el capítol sobre el patronatge de Sant Jordi d'un estudi en curs dedicat a la formació i divulgació dels símbols de Catalunya. Aquest treball compta amb l'ajuda per a la recerca de la GGICYT BHA 2001-1187.

2. Cap Jordi al barri de Santa Maria del Mar de Barcelona la dècada de 1360, segons RIU, 1984: 2. Cap Jordi català al fogatge de 1553, ANÒNIM, 1984: 25. Només 2 Jordi a Barcelona el 1640, MARCHORDOM, 1985: 66.

3. DOMÈMECH MONTANER; DOMÈMECH ROURA, 1936, ja feien notar com davant l'abundància de capelles romàniques dedicades a Sant Miquel o Sant Martí, “les dedicades a Sant Jordi, designat oficialment patró de Catalunya en el segle XV, són molt més escasses i més modernes”, p. 155 i en general p. 153-160. ALÓS, 1916: 176. Un catàleg amb voluntat exhaustiva, MIR; BÒRIA, dóna quaranta-sis “llocs de devoció” i sis “fonts” sota el patronatge del sant, dels quals només els de Camarasa (Noguera), Vallcarca (Barcelonès) i Ardenya (Tarragonès) són presentats com a devoció “vella”.

4. ALÓS, 1916: 177-184. El més antic era imprés a Girona el 1680, com a “patró del Principat de Catalunya”, títol que rep en tots els de factura catalana, de vegades fent-lo extensiu a Aragó, però no en els tres mallorquins. El segon a Barcelona el 1708. N'inventaria 24, el darrer de 1911.

5. CARRERAS CANDI, 1916. FARNÉS, 1995: 153-154, recull tres variants de la dita.

6. FONT SAGUÉ, 1901: 111.

per bona, tot i considerar-la insuficient. El principal motiu era “l’identitat de caràcter que hi ha entre’l gloriós cavaller y el poble català”. Segons Fonsi “la lluita ab el drach” era un tema recurrent en rondalles de tota Europa, mentre a la majoria era un sant qui hi lluitava amb oracions, a Catalunya ho feien sempre cavallers. La discordança obeïa que “la lluita ab el drach simbolisà la lluita (...) de la lley de Déu ab el paganisme” a Catalunya es féu amb les armes contra els àrabs. L’origen bel·licista comportà que “reconquistada tota nostra patria, ab prou feines si’s parla de Sant Jordi com a patró de Catalunya” i que “may fos un sant popular”⁷. Tocant més de peus a terra, el 1908 Carreras Candi atribuïa als croats la difusió del culte a través de la Provença i Llombardia, ja que en l’expedició a Grècia els catalans ja portaven entre els seus penons el del sant⁸. De fet el 1201, Pere el Catòlic donà el desert d’Alfama per bastir-hi un castell i una església dedicada a Sant Jordi, que fou l’origen de l’orde militar d’Alfama; el 1281 Pere el Gran usà per divisa “la creu llisa de Sant Jordi” i “quatre caps de negre”; diversos manuscrits del segle XIV representen reis catalans amb la creu com a única insígnia i a l’inventari dit del rei Martí hi consten “dos panons ab senyal de Sant Jordi”. El 1395 Barcelona adoptà per pròpia de la ciutat la “senyal de Sant Jordi”, que a partir d’aquell moment esdevingué “l’ensenyà militar de l’aristocràcia ciutadana com és el penó o estandard de Sant Jordi de la Diputació l’ensenyà confiada al braç militar”⁹.

Al segle XIV s’obrí pas a Catalunya la devoció al sant, com a símbol de la cavalleria, arraconant la tradicional a sant Martí, d’origen francès¹⁰. El 24 de febrer de 1436 la Generalitat demanà als tres braços de les corts que el 23 d’abril fos declarat festiu “per lo principat de Cathalunya”, perquè el penó del sant era “vexille en tots los actes de batalles”. Però no se’n sortiren¹¹. La proposta podia estar lligada a la construcció al palau del General de la capella del sant, en compliment de l’acord pres per les corts de Barcelona de 1432¹². El 17 d’abril de 1456 el lloctinent general, el futur Joan II, feu pregonar la constitució aprovada per la cort general que establia que a partir d’aquell any el 23 d’abril seria festa “colta e observada (...) com lo dia del diumenge”. L’acord s’havia pres tenint en comp-

7. FONT SAGUÉ, 1901: 109-114. Les aparicions del sant a Borrell i en altres combats a CARRERAS CANDI, 1908: 148-149 i ALÓS, 1916: 121.

8. CARRERAS CANDI, 1908: 149-150.

9. DOMÈMEC MONTANER; DOMÈMECH ROURA, 1936: 39-54. Més notícies de l’ús de la creu pels reis, ANGLÈS, 1961: 46-47, que opina que així se n’impulsava la veneració popular.

10. CARRERAS CANDI, 1916: 114. El 1377 la reina Elionor de Xipre regalà a Pere el Cerimoniós un braç de sant Jordi, id. p. 118. ANGLÈS, 1961: 52-53. Per les temptatives, a partir de 1354 d’obtenir-ne el cap, ALÓS, 1916: 121-122 i 122 per les notícies del braç. ALÓS-MONER, 1926: 78-81. CARRERAS CANDI, 1908: 148, fa recular la substitució de sant Martí per sant Jordi a “un espay llarch de temps, des de la segona meitat del segle XII a la fi del XIII”.

11. CARRERAS CANDI, 1916: 116-117.

12. ALÓS, 1916: 122. Fou bastida per Marc Safont en dos anys i ornada amb un retaule i altres peces magnífiques, ALÓS-MONER, 1926: 83-84.

te que “mossen sent Jordi es patró e advocat del senyor Rey (...) e de tot aquest Principat”¹³. La Generalitat obtingué, l’abril de 1574, indulgència plenària per a tots els que “peneditis y confessats” resessin a la capella el 23 d’abril¹⁴ i una declaració papal de 1667 decretà “que lo dia del gloriós sant fos dia de festa en Catalunya, per ço que (...) és patró de dit Principat”¹⁵. Festa obligada i indulgències afavoriren que la devoció arribés “al cor del poble fins el segle XVII”¹⁶, mentre per mor del patronatge la figura del sant es dibuixà al segell de la Generalitat, des de l’època gòtica fins a la seva extinció¹⁷.

La Generalitat celebrà de manera solemne la diada els segles XVI i XVII, amb missa oficiada per algun prelat que n’era diputat, i un sermó de lluïment, algun, al XVII, “en llengua que no era ja la natural de la terra”. La festa, que només se celebrava a la capella institucional, “no pas en tota la nostra terra”¹⁸, conegué alts i baixos, mentre la Generalitat potenciava l’exhibició de la creu de Sant Jordi per remarcar les prerrogatives davant la corona: la féu gravar a tots els seus edificis, refermà el privilegi concedit per Carles I el 1534 de posar-la obligatoriament a totes les escriptures i penjava grans banderes el dia de la festa¹⁹. Els sermons eren sovint “una conflictiva simbiosi entre predicació religiosa i arenga política”²⁰. En canvi el 1670 el braç militar lamentava que per Sant Jordi, des de feia uns anys “solament una vegada lo trienni se fa la festa ab aquell compliment que solia per escusar sobrat gasto”; de fet si fins a 1639 la despesa mitjana era de 3.000 lliures, el 1670 s’havia reduït a poc més de 49²¹.

Després de la guerra de Successió la festa fou represa el 1716, ornant la capella del palau de la Generalitat ocupat per la Reial Audiència amb el ritual tradi-

13. CARRERAS CANDI, 1916: 117. A Lleida la festa se celebrà per primera vegada el 1458 i a Perpinyà el 1457, id. p. 117-118. Per les festes cavalleresques a Tortosa instituïdes per Pere el Cerimoniós el 1386, ANGLÈS, 1961: 56-57. Al segle XV alguns anys per la processó de Corpus es passejava per Barcelona un “Sant Jordi a cavall, lo vibre, item la rocha ab la donzella de Sant Jordi”, CARRERAS CANDI, 1912: 118. Id. p. 120-122 per una breu descripció de la iconografia del sant a Catalunya. ALÓS, 1916: 124-125, que no en dóna la data, publica íntegra la constitució, que ja figura com a mínim a l’edicó de les *Constitucions* de 1701, I, p. 238.

14. CARRERAS CANDI, 1916: 119.

15. ALÓS-MONER, 1926: 89-90, que recorda que el 1660 fou aprovat un ofici propi per al seu culte a Catalunya.

16. ANGLÈS, 1961: 44.

17. RENART, 1935: 175-176.

18. ALÓS, 1916: 122-124. Molts d’aquests sermons es publicaren, CARRERAS CANDI, 1916: 143, que en cita tres del XVII, tots tres en castellà. ALÓS-MONER, 1926: 87-88 descriu les festes fetes.

19. PÉREZ LITRE, 2001: 40-41.

20. PÉREZ LITRE, 2001: 41. Misses semblants s’oficiaven als altars del sant a les cases de la Diputació a Perpinyà, Tarragona, Cervera i Tàrraga, id. p. 41-42. Id. p. 42-45 per les festes cavalleresques finançades per la Generalitat a partir de 1571 a Lleida, Tortosa, Perpinyà i Barcelona i, a partir de 1574, a Girona. Els sermons “solien ser en conjentures polítiques calentes, una simbiosi de prèdica politicoreligiosa”, SERRA, 1995: 14.

21. SERRA, 2001: 85.

cional²². El protagonisme fou assumit per la celebració aristocràtica amb el sant reconegut “patró de Catalunya”, com assenyalava el baró de Maldà el 1794, en descriure les festes a la capella del palau. Tanmateix les mateixes descripcions evidencien el migrat ressò popular, i més d'un any se'n salta la referència²³. La poca incidència pública es constata el *Diario de Barcelona*, que entre 1793 i 1800 es limita a recordar que el 23 d'abril és Sant Jordi, sense fer esment a cap acte festiu, ni tradicional. Només de forma esquemàtica s'hi recorda, no pas tots els anys, que era festa de precepte²⁴. Tot fa pensar que el record dels components simbòlics fou el que va empenyer el 1810 la Junta Superior de Catalunya, refugiada a Solsona, a convocar una missa cantada en homenatge a l'“especial Patron de la Corona de Aragon”²⁵. El 22 d'abril de 1832 el *Diario de Barcelona* informava que la festa “del glorioso Mártir Sant Jorge” amb la missa i la “feria, vulgo *la fira de las Rosas*” al palau de l'Audiència s'havia traslladat al dia 30. La festa consistia en misses a la capella des d'un quart de sis a les 12 del matí, i un rosari cantat a la tarda amb sermó, on es “panagirizará las glorias del esclarecido Patrón de los Reinos de Aragón, a cuya protección debe especialmente el Principado de Cataluña el mayor reconocimiento”. El dia 23, potser per omplir pàgines, ja que els anys anteriors i posteriors no en fa cap referència, publicà els goigs en castellà que es cantaven a la festa protocol·lària.

Que els actes fossin sempre els mateixos explica que les referències a la premsa siguin poc abundants. Dóna la sensació que només se'n parla quan quedava un espai buit Així el 1848, es recordava que de 2/4 de 7 a les 12 del matí cada mitja hora es diria una missa i que de 9 a 2 “una acorde [sic] de música” tocaria peces escollides²⁶. De manera més sorprenent apareixia un comentari com el de 1849: “ayer dia del glorioso San Jorge, patrón de la nobleza catalana, la gente fiel a su antigua usanza acudió a recorrer las salas” del palau, mentre al carrer del Bisbe s'hi montava la fira de flors. Pel migdia semblava que “nuestras elegantes se habían dado cita en el espresado local” i els rams de roses es venien a bon preu²⁷. El 1849 una guia de Barcelona informava que el dia de Sant Jordi, “patrón de Catalunya”, s'ensenyava l'“antiga casa diputación”, mentre pels voltants s'hi feia “un mercado de rosas y flores” i un altre de juguets infantils²⁸. Fent barrila, un anònim comentarista escrivia el 1866 que als temps passats: “Sant Jordi y rosas eran dos cosas tan conjuntadas com dia y sol, com Jochs Florals y lo Rey En Jaume, com escrits de historia de Catalunya y polémicas per lo senyor

22. BOSCH, 1936: 17.

23. AMAT, 1987: II, 174. AMAT, 1987: I, 143 pel 1785; II, 85 pel 1793; IV: 45 pel 1798, p.e.

24. *Diario de Barcelona*, 23-IV-1793, p. 461.

25. FERRER, 1818: 341.

26. *Diario de Barcelona*, 22-IV-1848, p. 1.870.

27. *Diario de Barcelona*, 24-IV-1849, p. 1.923.

28. SAURÍ; MATAS, 1849: 72. A Reus, a l'ermita del Roser, on se'n venerava una imatge equestre, es feia “una feria de pastas y frutas”, BOFARULL, 1854: 27-28.

Bofarull. No tornar á casa ab un pomet de rosas lo dia de Sant Jordi, feya en temps de nostres pares, home de molt poch mes o menos: avuy nos passem de alló mes maco, sense las rosas de Sant Jordi, sens contar los que's passarian del sant lo mateix que de las flors"²⁹, paraules que semblen insinuar la pèrdua de la tradició. Amb tot els anys següents el pati gòtic continuava omplint-se de gent³⁰.

El 1908 Carreras Candi resumia: "la antiga cavalleria primer y lo Braç Militar després, portaren lo patronatge a la Generalitat (...), repercutint arreu del Principat, per tant, que, de la festa d'una sola institució, se n'ha vingut a fer la festa nacional. Nostre gloriós renaxement la ha acceptada y restaurada, constituint avuy una de les preuades tradicions que més honorifiquem tots"³¹. En efecte la Renaixença literària i l'incipient catalanisme polític foren els impulsors de la conversió del culte religiós en culte patriòtic, tot assumint la tradició galant. El 1869 F. Maspons publicà una versió de la llegenda de Sant Jordi, amb la justificació que "essent de las mes bellas, es també de las mes estimadas pus es refereix á lo benhaurat patró de Catalunya"³². El març de 1869 Francesc Camprodon va rebre a l'Havana els voluntaris catalans que hi anaren a combatre la insurrecció cubana amb uns versos que acabaven: "no tenen més que un crit:/ ¡Sant Jordi i visquen les barres!"³³. El 1877 Rossend Arús descrivia la festa: "La Diputació fa festa y l'Audiencia idem; deixan seguir los seus edificis; se diu missa cada mitj'-hora en la preciosa capelleta (...) y, per últim, s'estableix la fira de rosas en lo pati y carrer del Bisbe". A la fira, "pobres y rics, senyors y menestrals, tot hom hi acut": a primera hora, les velles i la gent que volia oir missa, "de deu a dotse, la polleria en massa", i a partir de les 12 els treballadors "hi van al sortir de las fàbricas o tallers". Per la tarda hi anaven mares amb criatures per comprar joguines a la fira³⁴.

En la conversió de Sant Jordi en patró popular de Catalunya hi tingué un protagonisme clau l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques³⁵, que ja el 1879 "solemnisá aquesta festa catalana, qu'ho és a la vegada tradicional de flors y poesia"³⁶. L'any següent el secretari de l'entitat anotava la celebració amb un "com te de costum"³⁷. El 1882 es "conmemorá la festa del gloriós Patró de Catalunya, honorant ab ella las antigas tradicions de la Patria", per això "en tal diada rodeijem de gayas rosas los sants noms de Fe y Patria"³⁸. El 1884 hi feu un parlament P. Company i Fages amb l'il·lustrador títol "La festa de casa", on la comparava amb

29. ORFANETA DE MENARGES, 1866: 2.

30. PIFERRER; PI MARGALL, 1884: 416; el text és de Pi i Margall, cfr. p. 413.

31. CARRERAS CANDI, 1916: 150-151.

32. MASPONS LABRÓS, 1869: 102-106.

33. Citat a CARRERA PUJAL, 1958: 245.

34. ARÚS, 1877: 6.

35. El 1916, (CARRERAS CANDI, 1916: 120), assenyalava que eren "abundants" les entitats catalanistes que la celebraven, però "la decana" era el CEC.

36. TORRAS, 1880: 21. Referència a la vetllada a *La Renaixensa*, X-1, 1880, p. 430.

les festes familiars que apleguen “tots los fills en torn del cap de casa” per a des- itjar-se mutuament que “Deu nos deixi viurer molts anys treballant per Catalunya y per lo esplendor de las cosas de nostra terra”. A la festa s’hi aplegaven “lo jove de vint anys y lo respectable ansiá de xeixanta”, els que “fora d’aquest lloch sepa- ran diferencias (...) de condicions socials”, agermanats per “lo verdader amor a la pàtria”³⁹. El 1885 era batejada com la “festa major de Catalunya” i el 1886 deien fer-la “en honor de Sant Jordi Patró de Catalunya”⁴⁰ com ho repeteixen el 1888⁴¹.

Ben aviat s’afegiren a la incitiava altres grups. Tots plegats anaren més enllà de consolidar-la “com a senyal d’identitat cristianocatalanista”⁴², tot i que alguns, com la integrista Joventut Catòlica de Barcelona, intentaren fer-ne aquesta lectu- ra restrictiva. És el missatge que volia transmetre, J. de Palau, en afirmar que el deure dels bons catalanistes era actuar de vigies per donar “lo crit d’alerta á la pàtria catalana quan sia qui’s vulla que s’encasquete una barretina, vulga entrar en nostre camp, sense portar senyal de cristiá; que no devades té un escut Catalunya ab la creu tan nomenada del gloriós Sant Jordi!”⁴³; idees similar mani- festava Enric Planas en reclamar “la vera Catalunya (...), la Catalunya de Montserrat y la Mercé (...), la Catalunya de Sant Jordi y Sta. Eularia”⁴⁴. El 1884 Artur Masriera fou premiat al certamen de la Joventut Catòlica per uns goigs a Sant Jordi. Popularitzats per la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat obtingueren una ràpida acceptació. L’estrofa més popular fou la darrera:

“Vetllau per la Patria amada,
per la seva llibertat,
per la fe ben arrelada,
per la Santa Germandat;
i si arribés el gran dia
de salvar-la combatent,
Patró de Cavalleria,
vetllau per la patria mia
i per son renaixement”⁴⁵.

37. OLIVÓ, 1881: 28.

38. CASADES GRAMATGES, 1883: 29. Per la festa el 1883, *Acta... 1884*, Barcelona 1884, p. 17; per la de 1884, *Acta... 1885*, Barcelona 1885, p. 17.

39. COMPANY FAGES, 1885: 41-43.

40. BOTER, 1886: 10; i BOTER, 1887: 11. PONS MASSAVEU, 1889: 19, en comentar la de 1888 ho repe- teix “la festa de Sant Jordi, patró de Catalunya”.

41. PONS MASSAVEU, 1889: 28.

42. La definició és de NAGEL, 1997: 216.

43. PALAU, 1881: 24-25.

44. PLANES, 1883: 32.

45. ALÓS, 1916: 181 i 183-184. Per la seva divulgació més recent, FAULÍ, 2000: 27.

L'Associació Catalanista de Reus fou de les primeres a organitzar una festa en honor de Sant Jordi el 1886. La funció religiosa se celebrà a la prioral de Sant Pere "adornada ab cinch grans pendons, dos de Catalunya, dos de Sant Jordi y l'altre de Reus". Jaume Collell hi feu el sermó, un "panegírich del Sant", que aprofità per a explicar "l'alcans y las tendencias del movimiento catalanista"⁴⁶. El 1890 des del regionalisme conservador s'elogiava que Gaudí havia projectat i dirigit les obres de construcció del palau Güell a Barcelona, coronat amb "aquella cruz de San Jorge que desde el cimborio se levanta hacia el cielo, [que] nos invita a presagiar el triunfo de nuestra causa"⁴⁷.

La festa només la celebraven els àmbits més militants del catalanisme. Fins el 1894 *L'Esquella de la Torratxa* no li dedica el primer comentari, i encara de trascantó: un dibuix a tota pàgina de Moliné, "Grans festivitats barceloninas. Sant Jordi", representa una timba, un jugador de frontó, una baralla de galls i un Sant Jordi amb una pala de croupier per llança i la llegenda "Sn. Jordi de l'orella". El peu diu "Es en todas ocasiones/ un dels *sants* mes venerats,/ y'l que sent més disbarats/ y reb mes benediccions"⁴⁸, en referència a l'expressió argòtica d'origen castellà d'estirar l'orella a Jordi, al·ludint a la pràctica dels jocs d'embit. L'any següent inspirant-se en l'actuació d'un caporal de la guàrdia civil que matà un brau que havia saltat la barrera de la plaça el setmanari en publicà una caricatura vestit amb armadura; amb una escombra colpejava una aranya gegantina, amb el peu "es lo popular Sant Jordi;/ Sant Jordi matant l'aranya"⁴⁹, que mostra la popularitat de l'expressió. La setmana següent una il·lustració reproduïa el sant Jordi de Pere Joan, tot enterenyinat i voltat d'aranyes⁵⁰.

El 1895, el bisbe Morgadas fundà a Ripoll una cofraria de sant Jordi, que cada any celebrava la festa patronal⁵¹, seguint l'exemple se'n fundaren d'altres a diversos indrets de Catalunya⁵². El 1895 un catalanista reusenc escollí el 23 d'abril per la primera comunió del seu fill, fet que serví d'excusa per a diversos actes catalanistes: una festa religiosa al matí i un sopar al cafè de l'Associació Catalanista. El 1896 s'ornà amb senyeres l'ermita del Roser, on hi havia l'altar del sant, per celebrar-hi l'ofici religiós. A la nit l'Associació Catalanista féu de nou un sopar, mentre per la tarda molta gent s'arribà a l'ermita⁵³. Els actes es repetiren els anys següents, amb la penjada de senyeres, actes religioses i presència d'autoritats i

46. "La Festa de San Jordi en l'Associació Catalanista de Reus", *La Veu del Camp*, 31 (16-V-1886), p. 287-291, del facsimil, I, Reus 1993. Més notícies, 9-V-1886, p. 277-279 i 30-V-1896, p. 309-310. A Reus el sant es venerava a l'ermita del Roser pels "elementos catalanistas", FORT, 1925: 247.

47. "Miscelanea", 1890: 185-186.

48. *La Esquella de la Torratxa*, 22-IV-1894, p. 259.

49. *La Esquella de la Torratxa*, 19-IV-1895, p. 251.

50. *La Esquella de la Torratxa*, 26-IV-1895, p. 259.

51. CARRERAS CANDI, 1916: 120.

52. ALÓS-MONER, 1926: 95.

53. *Lo Somatent*, 24-IV-1896.

representants d'entitats, mentre els assistents eren obsequiats amb rams de roses. El 1900 es convocà una sola missa; s'hi esperava molta gent "perque nostre gloriós Patró es en extrem venerat per la gent de nostra terra". Perquè ningú no dubtés del sentit de la commemoració a l'ermita, "adornada ab molt de gust en flors y draps dels colors de nostra bandera", s'hi cantaren els Segadors⁵⁴. A Terrassa els catalanistes feren celebrar per primera vegada una missa en honor de Sant Jordi, a l'església del Sant Esperit, el 1900⁵⁵.

El 1888 Joan Pons i Massaveu publicà el poema "Sant Jordi". Són significatius de la percepció simbòlica del sant els primers i els darrers versos. Si comença: "Gloriós cavaller Sant Jordi,/ mon advocat y patró", clou el poema: "vos posaré ciris nous/ grochs y vermells: que s'avingan/ ab la senyera d'un jorn!.../ Llavors, cavaller Sant Jordi,/ vos pregaré de genolls,/ que deslliureu á ma Pàtria/ del enviliment y'l jou!..."⁵⁶. Assumint-ne, i alhora impulsant-ne, la simbologia el 1900, la Unió Catalanista encunyà una sèrie de tres medalles, en or, plata i bronze; en una de les cares hi figurava sempre la imatge de Sant Jordi a cavall, matant el drac, imatge que també sortia als seus divulgats segells⁵⁷.

El Centre Excursionista de Catalunya, l'hereu de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, mantingué la festa. El 23 d'abril de 1892 la vetllada es feu amb el saló ornat amb "los escuts de las provincias catalanas", elements arqueològics i la imatge de Sant Jordi, "Patró de nostra terra"⁵⁸. El 1893 Maspons i Labrós veia en el sant que salvava la princesa "nostra estimada Catalunya salvada, per l'esperit de nostre patró, de las malvolensas dirigidas per sos enemichs, que han volgut soterrarla"⁵⁹. El 1895, es feu un concert al saló de cent de l'ajuntament barceloní; les noies de l'orquestra foren obsequiades amb "rams de flors de *moaré* ab les quatre barres"⁶⁰. El 1896, Ramon N. Comas parlà davant una concurrència "de públich, com de representants d'associacions (...) molt nombrosa"⁶¹. El 1902, Ramon Picó i Campamar hi recordava que "hem refermat, davant l'altar de la Patria, el vot que tenim fet de lluitar pel Bé, per la Veritat, pel Dret y per la Justicia". Sant Jordi era "l'arquetip del soldat de Déu" i "l'espill en que's miraren nostres pares i en que nosaltres hem de mirar-nos sempre", en trobar-se obligats a "combats més grans y paorosos que'ls que abaten els imperis". Més d'un cauria en la lluita, però "cada cabdill que mor en el camp de batalla (...) fa esglaó pera que aquells que'l segueixen pugin". Per això acabava: "catalans, senyera amunt; Sant Jordi i sempre avant;"⁶².

54. *Lo Somatent*, 22 i 24-IV-1900.

55. RAGON, 1935: 15.

56. "Sant Jordi", *L'Arch de Sant Martí*, 1888, p. 399-400.

57. ANGUERA, 1994: 10-15.

58. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 5, 1892, p. 85-86.

59. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 9, 1893, p. 92.

60. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 17, 1895, p. 124.

61. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 21, 1896, p. 138. Cada any la revista conté una breu notícia de la vetllada.

62. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1902, p. 200-204.

Bibliografia

- ALÓS, R. d' (1916). "El patronatge de Sant Jordi", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.
- ALÓS-MONER, R. d' (1926). *Sant Jordi, patró de Catalunya*. Barcelona: Barcino.
- AMAT, R. d' (1987). *Calaix de sastre*. Barcelona: Curial.
- ANÒNIM (1984). "Antroponímia del 1553". *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, XV.
- ANGLÈS, H. (1961). "L'ordre de Sant Jordi durant els segles XIII-XIV i la devoció dels reis d'Aragó al sant cavaller". *Miscel·lània Fontserè*. Barcelona.
- ANGUERA, P. (1994). "Modernitat i contundència de la primera propaganda catalanista". *L'Avenç*, 179 (març).
- BOTER, F. de (1886). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta...* Barcelona
- (1887). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta... 1886* [per 1887]. Barcelona
- ARÚS, R. (1877). "Dia de Sant Jordi. La fira de las rosas". *La Lluanera de Nova York*, 26 (juny).
- B[OFARULL], [Andreu de] (1854). *Reus en el bolsillo*. Reus.
- BOSCH, S. (1936). "Sant Jordi en la cavalleria catalana". Dins: *Festa de Sant Jordi. Ofrena de la medalla d'or a Eduard Toda i Güell*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya.
- CARRERA PUJAL, J. (1958). *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, VII. Barcelona: Bosch.
- CARRERAS CANDI, F. (1916). "Introducció de la festa de Sant Jordi en la corona d'Aragó".
- (1908). "La cavalleria catalana y Sant Jordi en lo segle XIII". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.
- (1912). "Sant Jordi y lo simbólich drach". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.
- CASADES GRAMATGES, P. (1883). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta...* Barcelona.
- COMPANY FAGES, P. (1885). "La festa de casa". Dins: *Biblioteca de L'Arch de Sant Martí*, II. Barcelona.
- DOMÈMECH MONTANER, L.; DOMÈMECH ROURA, F. (1936). *Ensenyes nacionals de Catalunya*, Barcelona: Costa Brava
- FARNÉS, S. (1995). *Paramiologia catalana comparada*, IV. Barcelona: Columna.
- FAULÍ, J. (2000). "El goig de Sant Jordi". *Avui* (23 d'abril).
- FERRER, R. (1818). *Barcelona cautiva*, V. Barcelona.
- FONT SAGUÉ, N. (1901). "¿Per que Sant Jordi és patró de Catalunya?". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

- FORT, J. (1925). *Guia de Reus*. Reus.
- MARCHORDOM, N. (1985). "Els antropònims a Barcelona el segle XVII". *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, XXII.
- MASPONS LABRÓS, F. (1869). "La llegenda de San Jordi". Dins: *Calendari català*.
- (1872). "Sant Jordi". *La Renaixensa*, II.
- MIR, J; BÒRIA, N. *Sant Jordi a Catalunya (llocs de devoció i fonts)*. "Miscelanea" (1890). Dins: *La España Regional*, 48.
- NAGEL, K-J. (1997). "Festes i costums i el seu ús polítics: exemples de la Catalunya de començaments del segle XX". Dins: *La festa a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- OLIVÓ, J. (1881). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta...* Barcelona.
- ORFANETA DE MENARGES, LA (1866). "Sant Jordi, rosas". *Un tros de paper*, núm. 50, 29 d'abril.
- PALAU Y DE HUGUET, J. (1881). "Discurs del senyor Académich, D. Josep de Palau y de Huguet" (1881). Dins: *Certamen Catalanista*. Barcelona.
- PÉREZ LITRE, M. (2001). "L'arelament de la Diputació del General. Pàtria i certibració política a finals del cinc-cents". Dins: Albareda, J. i altres. *Del patriotisme al catalanisme*. Vic: Eumo.
- PIFERRER, P.; PI MARGALL, F. (1884). *Cataluña*, I. Barcelona: Daniel Cortezo.
- PLANAS Y ESPALTER, E. (1823). "Discurs del Senyor President del Certamen D. Enrich Planas y Espalter" (1883). Dins: *Certamen Catalanista*. Barcelona.
- PONS MASSAVEU, J. (1888). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta...* Barcelona.
- (1889). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta...* Barcelona.
- RAGON, B. (1935). *El catalanisme a Terrassa*. Terrassa.
- RENART, J. (1935). "La representació de Sant Jordi al cor de la ciutat". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 480.
- RIU, M. (1984). "Antroponímia barcelonina del segle XIV". *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, XV.
- SAURÍ, M; MATAS, J. (1849). *Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo o sea Guia General de Barcelona*. Barcelona.
- SERRA, E. (1995). "Presentació". Dins: *Escrits polítics del segle XVII*, II. Vic: Eumo.
- (2001). "El pas de rosca en el camí de l'austriacisme". Dins: Albareda, J. i altres. *Del patriotisme al catalanisme*. Vic: Eumo.
- TORRAS, C.A. (1880). "Memoria". Dins: Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Acta de la sessió...* Barcelona.